
**ԱՂԻԲԵՋԱՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՊՐԻԼՅԱՆ ՔԱՌՕՐՅԱ ՊԱՏԵՐԱԶՍՈՒՄ**

ՀԱՅԿ ՆԱԶԱՐՅԱՆ

Մանձագերծելով քառօրյա ռազմական գործողություններն Արցախում՝ Արդրեջանը չկարողացավ հասնել զգալի հաջողությունների, թեև երկար տարիներ նախապատրաստվել էր դրան՝ հսկայական գումարներ տրամադրելով ժամանակակից սպառազինությունների ձեռքբերման համար:

Ինչպես ռազմական գործողություններին ժամանակ, այնպես էլ դրանից հետո ակտիվ էր ադրբեջանական տեղեկատվական-քարոզչական ոլորտը, որի հիմնական նպատակները հետևյալն էին՝ ցույց տալ, որ նախորդող տասնամյակների պատրաստություններն անտեղին չեն եղել, կանխել երկրի ներսում օրեցօր աճող դժգոհությունները, շեղել հասարակության ուշադրությունը այլիների ընտանիքի անվան հետ կապված օֆշորային թեմաներից, հայերին միջազգային հանրության աչքում ներկայացնել որպես պատերազմի նախաձեռնող կողմ, թաքցնել պատերազմի արդյունքում գրանցված սեփական անհաջողությունները, կոծկել կորուստները և այլն:

Սույն հոդվածում նպատակ ունենք ներկայացրելու ադրբեջանական տեղեկատվական քաղաքականության հիմնական շեշտադրումները, թիրախային լսարանին տրամադրված տեղեկատվությունը, ինչպես նաև քննելու ադրբեջանական, հայկական և միջազգային որոշ լրատվամիջոցների՝ պատերազմական գործողությունների լուսաբանումը: Այս նպատակով առավելապես հիմնվել ենք զանգվածային լրատվամիջոցների հրապարակած նյութերի և սոցցանցերում շրջանառվող տեղեկատվության վրա:

Ադրբեջանի տեղեկատվական քաղաքականության սլաքներն ուղղված էին թե՛ ներքին, թե՛ արտաքին և հատկապես հայկական լսարանին: Ըստ այդմ՝ մի քանի հիմնական ուղղություններ կարելի է առանձնացնել՝

ա. Ներքին լսարան, որի հասցեատերը Ադրբեջանի հասարակությունն էր: Այստեղ հիմնական նպատակը հանրության ուշադրությունը մեկ այլ թիրախի վրա շեղելն էր, ինչպես նաև արտաքին սպառնալիքի պատրվակով հասարակությանը համախմբելու փորձը:

Ամերիկյան հայտնի լեզվաբան, փիլիսոփա Նոամ Չոմսկին, ով կազմել է մեդիա մանիպուլյացիայի 10 հիմնական ռազմավարություն-

ները, առանձնացնում է այսպես կոչված «շեղման ռազմավարությունը»՝ նշելով, որ դա հասարակական վերհսկողության հասնելու հիմնական տարրերից է, որը նպատակաուղղված է ապակողմնորոշելու հասարակությանը: Վերնախավի ներկայացուցիչների իրական որոշումները այլ ուղղություն են ստանում «հեղեղի» տեխնոլոգիայի կիրառմամբ, այն է՝ շարունակական շեղումներով և ոչ կարևոր տեղեկատվություն տրամադրելով¹: Այսպիսով, կարող ենք նշել, որ ռազմական գործողություններ սկսելով՝ ալիևյան վարչակարգը ցանկություն ուներ շեղելու հասարակության ուշադրությունը սոցիալական անբարենպաստ վիճակից: Ինչպես հայտնի է լրատվամիջոցներից, Ադրբեջանի ներքաղաքական կյանքը բավականին լարված էր, որի սրման դեպքում երկրում անհնազանդությունների ալիքը կարող էր վերահսկողությունից դուրս գալ:

Ադրբեջանական քարոզչամեթենան միայն կեղծ տեղեկատվական հոսքերով (ապատեղեկատվությամբ) կարող էր սեփական ժողովրդի ուշադրությունը կարճաժամկետ շեղել ներքին լարվածությունից, ուստի հենց ապատեղակատվության կիրառմամբ հասարակական կարծիքի ձևավորումը դարձավ տեղեկատվական պատերազմ մղելու հիմնական միջոցը: Առավել ակնհայտ օրինակներից է ադրբեջանական լրատվամիջոցների տարածած լուրը, իբրև իրենց հետախուզությունը որսացել է հայկական մի կարևոր փաստաթուղթ՝ Արցախի պաշտպանության նախարարի նամակը ՀՀ գործընկերոջը: Իհարկե, հայկական կողմը այն շատ արագ հերքեց: Լրատվամիջոցներով նշվում էր, թե հայկական խաղաղ բնակչության մեջ խուճապ է տիրում և դասալքության դեպքեր են արձանագրվում: «Փաստաթուղթը» հրապարակվել էր կետադրական, ուղղագրական, քերականական բազմաթիվ սխալներով, ինչը վկայում էր հակառակորդի ակնհայտ կեղծիքի և ապաշնորհ աշխատանքի մասին, թեև հաշվի առնելով ներքին լսարանի՝ հայերենի իմացության ցածր մակարդակը՝ սպառման համար այն կարող էր կարճաժամկետ արդյունավետ լինել:

Ադրբեջանական լրատվամիջոցների հերթական ապատեղեկատվության ցայտուն օրինակ է Ջրականի (Ջաբրայիլի) և Վարանդայի (-Ֆիզուլի) «գրավումը»²: Ըստ ադրբեջանական «News.az» լրատվամիջոցի՝ ադրբեջանցի զինվորները «հասել են» այդ շրջանների վարչական սահմաններին, «լուսանկարվել են», այնինչ այս ապատեղեկատվությունը ևս ընդամենը ժամերի դրական արդյունք կարող էր ապահովել երկրի ներսում:

¹ Stéu **Chomsky N**, The International Coalition, Top 10 Media Manipulation Strategies, http://theinternationalcoalition.blogspot.am/2011/07/noam-chomsky-top-10-media-manipulation_08.html

² <http://news.az/articles/karabakh/106502> Azerbaijani soldiers at the approaches to Jabrail and Fizuli, Mon 11 April 2016

Աղբբեջանական հասարակությանը նման կերպ գոտեպնդելու քայլերի դիմեցին որոշ աղբբեջանական կայքեր: «azernews.az» գրում է, որ «հայերի մեջ խուճապ է, ավելի քան 3000 հոգի լքել են գրավյալ Լեռնային Ղարաբաղի շրջանը»: «Այն բանից հետո, երբ շփման գծում Աղբբեջանը հուժկու պատասխան տվեց Հայաստանի զինված ուժերի սաղբբանքներին, խուճապ է տարածվել այն մարդկանց շարքերում, ովքեր բնակություն են հաստատել գրավյալ տարածքներում»³: Կայքը, հղում տալով պաշտպանության նախարարության տեղեկատվությանը, հավելում է նաև, որ աղբբեջանական բանակը ռազմական գործողությունների ընթացքում ոչնչացրել է հակառակորդի մոտ 370 զինվոր: Այս առումով կարելի է փաստել, որ, ի տարբերություն աղբբեջանցիների՝ հայկական կողմը բավականին հստակ և անվանական ներկայացրել է կորուստների քանակը:

Ի հեճուկս աղբբեջանական իշխանությունների գործաղբբած ջանքերի՝ սոցցանցերում ակտիվ շրջանառվեց աղբբեջանցի ամերիկաբնակ վտարանդի գործիչ, կառավարության նախկին աշխատակից Ռամիս Յունիսի հարցազրույցը քառօրյա ռազմական գործողությունների մասին: Այստեղ նա բացահայտում է աղբբեջանական տեղեկատվական հոսքերի անճշտությունը: Ռամիս Յունիսը հայտնում է, որ աղբբեջանական լրատվամիջոցները այնպիսի թյուր կարծիք են տարածել, իբր թե աղբբեջանցիները գրավել են Արցախը, սակայն այս ամենը հասարակության ուշաղբբությունը այլ ուղղությամբ թեքելու նպատակ է հետապնդում⁴: Այսպիսով ծագումով աղբբեջանցի գործիչն արձանագրում է մեծածավալ կեղծ տեղեկատվության փաստը:

Փաստորեն, ներքին լսարանում աղբբեջանական իշխանությունների հիմնական գործելաոճը հետևյալն է՝

- սեփական ձեռքբերումները չափազանցնելով՝ տարածել ապատեղեկատվություն, որը կարող է հասարակական կարճածամկետ դրական կարծիքի հենք լինել,

- երկրում առկա ներքին լարվածությունից շեղել հասարակության ուշաղբբությունը ռազմական գործողությունների վրա՝ դրանով հասարակության վրա հաստատելով որոշակի վերահսկողություն:

բ. Արտաքին լսարան. այստեղ տեղեկատվական գործողությունների թիրախը միջազգային հանրությունն է: Հաշվի առնելով սույն թեմայով տեղեկատվական հոսքերի և աղբբյուրների առատությունը՝ հիմնականում անղբբաղբբաճել ենք արևմտյան և ռուսական տեղեկատվական լրատվական դաշտի սկզբունքային մի քանի դրվագների:

³ Տե՛ս **Gadimova N.**, Armenians in panic, over 3,000 left occupied Nagorno-Karabakh region, <http://www.azernews.az/aggression/94786.html>, 6 April, 2016

⁴ Տե՛ս Eurasia Daily, Азербайджанский политолог-эмигрант: На карабахском фронте нет детей наших олигархов // <https://eadaily.com/ru/news/2016/04/18/azerbavdzhanskiy-politolog-emi-grant-na-karabahskom-fronte-net-detey-azerbaydzhanskih-oligarhov>, 18 апреля, 2016

Ընդհանուր առմամբ, արտաքին լսարանում Ադրբեջանի տեղեկատվական քաղաքականության հիմնական շեշտադրումներից մեկը Արցախի իմիջը խեղաթյուրելն է և սեփական նկրտումները թաքցնելով՝ որպես «հայկական ագրեսիային զոհ» ներկայանալը:

Նախ, ռազմական գործողությունների առաջին ժամերից ադրբեջանական լրատվամիջոցներն ակտիվություն չդրսևորեցին, այնինչ հայկական մամուլը ողողված էր իրադարձությունների լուսաբանմամբ: Սա դրական արդյունք ապահովեց, քանի որ հայկական կողմի տրամադրած տեղեկատվությունը ավելի շատ սկսեց շրջանառվել, քան ադրբեջանականը: Միաժամանակ միջազգային մի շարք հայտնի լրատվամիջոցների (Սի Էն Էն, Բի Բի Սի, «Նյու Յորք Թայմս», «Վաշինգթոն Փոստ») ներկայացուցիչներ եղան Արցախում և տեղից լուսաբանեցին իրադարձությունները, և ադրբեջանական կողմի այս թերացումը միջազգային տարբեր լրատվամիջոցների և լրագրողների համար հնարավորություն ստեղծեց հղում տալ հենց հայկական աղբյուրներին: Տասնյակ լրագրողներ աշխարհի ճանաչված լրատվամիջոցներից սեփական նյութերը տեղում պատրաստելու համար ժամանեցին Ստեփանակերտ, իսկ Ադրբեջանը չհամագործակցեց նրանց ներկայացուցիչների հետ: Հատկանշական է վրացական «Ռուսթավի-2» հեռուստաընկերության՝ Արցախում աշխատած լրագրող Դավիթ Կակուլիայի համոզմունքը. «Տեղեկատվական պատերազմում հաղթեց Երևանը: Այս փաստը հաստատում էին նաև տեղում աշխատող միջազգային լրագրողները: Հաղթանակը պայմանավորված էր այն հանգամանքով, որ հայկական կողմից, ընդհուպ մինչև շփման գիծ, մամուլի համար սահմանափակումներ չկային: Ադրբեջանում մի շարք բյուրոկրատական գործընթացներով պետք էր անցնել և ապա հավատարմագրման համար որոշ ժամանակ սպասել»⁵:

Քառօրյա պատերազմի օրերին Ադրբեջանը չկարողացավ խուսափել անախորժ իրավիճակներից լրագրողների գործունեության և նրանց ազատությունների ոտնահարման առումով: Մասնավորապես, «Լայֆ Նյուզ»-ի լրագրողները վտարվեցին Ադրբեջանից, քանի որ փորձել էին օբյեկտիվորեն ներկայացնել սահմանին և շփման գծում առկա լարված իրավիճակը: Այդ լրատվամիջոցը հայտնում է, որ Ադրբեջանի իշխանությունները փորձել են ստիպել իրենց լրագրողներին հրապարակել իրենց համար շահավետ տեղեկատվություն (մասնավորապես՝ պնդել, որ հայկական կողմն է առաջինը կրակ բացել), լուսաբանել իրադարձությունները «այնպես, ինչպես իրենց է անհրաժեշտ»⁶ և այլն,

⁵ Տե՛ս **Ա. Միմոնյան**, Վրաստանցի լրագրողները քննարկել են դարաբաղյան հակամարտությունը, <http://www.aliq.ge>, 19.04.2016

⁶ Տե՛ս МВ/Д Азербайджана просило журналистов исказить данные о ситуации в НКР, 05.04.2016 // <https://life.ru/t/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/195000>

իսկ լրագրողները հրաժարվել են: Այդ պատճառով լրագրողներին վտարել են երկրից: Ադրբեջանի ԱԳՆ-ն, պատշաճորեն չմեկնաբանելով լրագրողներին Ադրբեջանից վտարելու պատճառները, փորձեց այդ խնդիրը բացատրել լրագրողների՝ հավատարմագրված չլինելով: Այս գործողություններից ակնհայտ է դառնում, որ ադրբեջանական իշխանություններն ամեն գնով փորձում են աշխարհին ցույց տալ, թե իրենք «գոհ են հայկական ագրեսիային», սակայն երբեմն իրենց գործողությունները հակառակ արդյունքն են գրանցում:

Ի հեճուկս Բաքվի իշխանությունների նման դիրքորոշման՝ հայկական կողմի հստակ քայլերի շնորհիվ արտասահմանից ժամանած լրագրողները պատշաճ իրազեկվեցին դեպքերի մասին: Օտարերկրյա լրագրողներին հստակ ներկայացվեց, որ ռազմական գործողությունները ոչ թե Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի, այլ՝ Ադրբեջանի և Արցախի միջև է: Մա տեղեկատվական դաշտում որոշակի ձեռքբերում էր և անհանգստություն առաջացրեց Ադրբեջանի իշխանությունների մոտ, քանի որ վերջինիս հետ որպես հավասար կողմ ներկայացվում էր հենց Արցախի Հանրապետությունը:

Արևմտյան հայտնի լրատվամիջոցների՝ այդ օրերի մշտադիտարկումը վկայում է, որ հրապարակվող նյութերը օբյեկտիվ չեն, և դրանցում հստակ չի մատնանշվում ռազմական գործողություններ նախաձեռնող կողմը: Մա սկզբունքային խնդիր է մեզ համար, քանի որ հայկական կողմը դիտվում է որպես «պատերազմ սանձազերծող» հավասար կողմ, և բացակայում է անվանական մոտեցումը:

«Նյու Յորք թայմս»-ը գրում է քառօրյա բախումների մասին՝ մեջբերելով հայ դիրքապահների խոսքերը. «Եթե կարիքը լինի, Ղարաբաղի բանակը պատրաստ է լուծելու խնդիրները ուժի կիրառմամբ»⁷: Հողվածում նշվում է, որ լրագրողները իրենց աչքով տեսան և լուսաբանեցին ռազմական գործողությունների հետևանքները, ինչպես նաև արձանագրեցին «Մմերչ» համազարկային հրթիռային համակարգի հասցրած վնասների մասին, որն, ի դեպ, պաշտոնական Բաքուն հերքում էր: Մա վկայում է այն մասին, որ Ադրբեջանը ապատեղեկատվություն է տարածում ոչ միայն ներքին, այլև արտաքին լսարանում: «Բի Բի Սի»-ն ևս մեջբերումներ է անում հայ զինվորների հետ զրույցներից: Այստեղ նշվում է ադրբեջանական կողմի նախահարձակ կրակոցների մասին, որոնց հայ զինվորները տվել են համարժեք պատասխան⁸: Ի տարբերություն «Նյու Յորք թայմս»-ի, «Բի Բի Սի»-ի նյութերում հանդիպում ենք որոշ պիտակավորումների: Հայկական ուժերին վերագրվում են «էթնիկ հայ-անջատողական» (ethnic Armenian separatist), «անջատո-

⁷ Տե՛ս **Kramer A. E.**, Armenia and Azerbaijan Halt Fighting on Border, April 5, 2016, <http://www.nytimes.com/2016/04/06/world/europe/armenia-and-azerbaijan-halt-fighting-on-border.html>

⁸ Տե՛ս Nagorno-Karabakh conflict: A soldier's view from the frontline, <http://www.bbc.com/news/world-europe-36019192>, April 11, 2016

ղական ուժեր» (separatist forces) պիտակները, իսկ անվտանգության գոտին անվանում են «զավթված տարածքներ» (occupied territories) և այլն: Այսպիսի պիտակավորումները, թերևս, հետևանք են Ադրբեջանի որդեգրած մանիպուլյացիոն քաղաքականության և բացասաբար են անդրադառնում հայկական երկու հանրապետությունների միջազգային հեղինակության վրա: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է դիվանագիտական-տեղեկատվական ոլորտում մեծ ջանքեր գործադրել՝ միջազգային հանրությանը ներկայացնելու արցախյան զարգացումների իրական պատկերը:

Հատկանշական է «Վաշինգթոն փոստ»-ի հեղինակ Դեյվիդ Իգնատիուսի գրառումը, որը հրապարակեց «Ղարաբաղ. վերսկսված հակամարտություն Կովկասում»⁹: Այստեղ սյունակագիրը մեջբերում է ԼՂՀ պաշտպանության նախարար, գեներալ-լեյտենանտ Լևոն Մնացականյանի հետ առաջնագծում ունեցած խոսքը՝ «Եթե պատերազմը վերսկսվի, մենք ոչ միայն արժանի հակահարված կտանք, այլև առաջ կշարժվենք»:

Արտաքին լսարանում ադրբեջանական քարոզչությանը անդրադառնալիս հարկ ենք համարում խոսել հարևան Իրանի դիրքորոշման մասին՝ որպես տարածաշրջանում միակ երկիր, որը սահմանակից է Հայաստանին, Արցախին և Ադրբեջանին: Ինչ վերաբերում է իրանական թյուրքալեզու հասվածին, Ադրբեջանը, ինչ խոսք, ունի քարոզչություն իրականացնելու և հաջողություն գրանցելու հնարավորություն: Բաքվի ազդեցությունը այս կամ այն չափով կրող լրատվամիջոցների յուրաքանչյուր քայլ թյուրքալեզու լսարանում կարող է ընկալելի և ընդունելի լինել: Այս առումով հայկական հակազդեցության հնարավորությունները սահմանափակ են: Թեև անհրաժեշտ է փաստել, որ Իրանի թյուրքալեզու բնակչության շարքերում հակահայկական տրամադրությունները ակտիվ ընթացք չունեցան՝ սփյուռքահայերի հակազդեցության շնորհիվ: Ի հեճուկս այնտեղ բնակվող թյուրքալեզու զանգվածների ադրբեջանամետ տրամադրությունների՝ ԻԻՀ-ի պաշտոնական դիրքորոշումը ապրիլյան պատերազմի օրերի վերաբերյալ գերծ էր կողմերից որևէ մեկի հասցեին սուր գնահատականներից:

Այսպիսով, արտաքին լսարանում Ադրբեջանի ծավալված քարոզչական գործունեության մասին կարող ենք նշել հետևյալը՝

- Ադրբեջանի տեղեկատվական փակ համակարգը խոչընդոտեց քառօրյա պատերազմի օրերին ակտիվ քարոզչություն ծավալելու համար, որը մեծացրեց հայկական կողմի տեղեկատվական գործունեության արդյունավետությունը:

⁹ Տե՛ս **Ignatius D.**, Karabakh: A renewed conflict in the Caucasus, https://www.washingtonpost.com/opinions/a-renewed-conflict-in-the-caucasus/2016/04/26/e6c2c344-0bec-11e6-a6b6-2e6de3695b0e_story.html, April 26, տե՛ս <http://www.mediamax.am/am/news/karabakh/18048/#sthash.jSnvJCPc.dpuf>

- Չնայած արևմտյան հայտնի լրատվամիջոցները կիրառեցին ոչ հայանպաստ, ադրբեջանամետ որոշ արտահայտություններ, սակայն մեծ հաշվով Ադրբեջանը չունեցավ հնարավորություն հայկական հանրապետությունների հեղինակությունը միջազգային հանրության աչքում խեղաթուրելու գործում:

- Արտասահմանյան լրագրողների կողմից հակամարտության վերաբերյալ արցախյան տեսակետը բարձրաձայնելը դրական քայլ էր. արցախյան ռեպորտաժներում միջազգային հայտնի լրատվամիջոցները բազմիցս լուսաբանեցին հայկական կողմի դիրքորոշումը: Այս ամենը հակադարձում էր արդբեջանական քարոզչամեքենայի թեզերին և հոդս ցնդեցրեց հակառակորդի կողմից տարիներ շարունակ շրջանառվող Ադրբեջանի՝ «գոհի կարգավիճակում լինելու» պատրանքը:

գ. Հայկական լսարան: Տարիներ շարունակ Բաքվի քարոզչական գործունեությունը նպատակ է հետապնդել հայաստանյան լսարանում սերմանել քայքայիչ, պարտվողական տրամադրություններ և մոտեցումներ՝ անդադար քարոզելով հայկական կողմի զիջումների միջոցով խաղաղություն հաստատելու տեսակետը: Դ. Ջամալյանը իր գրքում նշում է, որ ադրբեջանական տեղեկատվական քաղաքականությունը նպատակ է հետապնդում հայաստանյան հանրության շրջանում հասունացնել հակամարտությունը միակողմանի զիջումներով կարգավորելու դիրքորոշում և ըստ այդմ մեր երկրի ռազմաքաղաքական ղեկավարության վրա ներսից ճնշումներ հրահրել՝ այդ զիջումներին հասնելու նպատակով¹⁰:

Ադրբեջանական քարոզչական գործունեության ձևերից է ապատեղեկատվություն տարածելու միջոցով լարվածության հրահրումը, որը հաճախ դրսևորվում է «ցանկալին որպես իրականություն» կամ իրականությունը՝ «խտացված գույներով» մատուցմամբ: Ռազմական գործողությունների վերաբերյալ ապատեղեկատվություն տարածելը լարվածություն և խուճապ առաջացնելու նպատակ էր հետապնդում հայ հասարակության շարքերում, սակայն, հակառակ սպասումների, համախմբվածության շնորհիվ դա տեղի չունեցավ:

Հայկական լսարանում ազդեցություն գործելու հիմնական միջոցներից էին սոցցանցերն ու ադրբեջանական կայքերը (հատկապես հայլաեգու, ռուսալաեգու և այլն): Հայ մասնագետները փաստում են, որ լրատվական դաշտում հայկական կողմը բավականին արհեստավարժ գտնվեց. հայկական որևէ կայք, որևէ լրատվամիջոց ադրբեջանական սադրանքին տեղիք չտվեց: Իսկ ադրբեջանական որոշ տեղեկատվական-հոգեբանական քայլեր բավականին պարզունակ էին: Մասնավորապես, քարոզչական դաշտում հայտնվեցին հայկական անուններով բազմաթիվ կեղծ օգտատերեր, որոնք տեղեկատվություն կորզելու

¹⁰ Տե՛ս Դ. Ջամալյան, Հայ-ադրբեջանական հակամարտության քարոզչական նկարագիրը, Եր., 2015, էջ 48:

նպատակով հայալեզու հարցեր էին ուղղում հայ օգտատերերին Արցախում դրության վերաբերյալ: Բնականաբար կեղծիքը բացահայտ էր և չէր կարող որևէ ազդեցություն կամ հետևանքներ ունենալ:

Տեղեկատվական անվտանգության մասնագետ Ս. Մարտիրոսյանը նշում է, որ խուճապ առաջացնելու նպատակով ադրբեջանցի կեղծ օգտատերերը՝ վկայակոչելով իբրև ճակատում գտնվող իրենց ծանոթների պատմածները, լուրեր էին տարածում, թե նրանք անձամբ տեսել են հայերի կրած կորուստները, և որ «ամեն ինչ կորած է»¹¹: Սոցցանցերում, ըստ որոշ տվյալների, ադրբեջանական կողմից կեղծ էջերով օգտատերերի և իրական մարդկանց մի ամբողջ բանակ է մասնակցել տեղեկատվական գործողություններին. «Razm.info» կայքի ռազմական նորությունների համակարգող Կարեն Վրթանեսյանը նշվում է, որ «Ֆեյսբուքում» արգելափակվել են մոտ 2000 ադրբեջանցի օգտատերեր¹²: Նույնիսկ ադրբեջանական լրատվամիջոցների՝ շրջանառության մեջ դրած որոշ տեղեկատվական հոսքեր հնարավոր չէ հասկանալ, արդյոք դրանք անտեղյակության, թե նպատակային ապատեղեկատվության արդյունք են: Հեռուստահաղորդավարուհի Նազենի Հովհաննիսյանին՝ որպես վարձու դիպուկահար ներկայացնելը հայ օգտատերերին մի լավ զվարճացրեց:

Առավել վտանգավոր են հակառակորդի այն գործողությունները, որոնք իրականացվում են ոչ թե անմիջապես ադրբեջանցի, այլ միջնորդավորված ձևով՝ արտասահմանցի վերլուծաբանների, փորձագետների և պաշտոնյաների կողմից: Իրենց չեզոք ներկայացնող արտերկրացիները հաճախ այս կամ այն չափով կապված են Ադրբեջանի իշխանությունների հետ: Այս բազմաքայլ մարտավարությամբ ոչ հայանպաստ տեղեկատվական հոսքերը հայկական լսարան են հասնում օտարերկրացիների շուրթերով, և ստեղծվում է տպավորություն, թե «շատերն այդ մասին են խոսում»: Ինչպես հայության, այնպես էլ միջազգային հանրության որոշ շրջանակներում նման ձևով ուղղորդված տեղեկատվության բացասական ներգործության հավանականությունը մեծ է, իսկ հայկական կողմի հակազդեցության հնարավորությունները՝ փոքր:

Քառօրյա պատերազմի օրերին հայկական կողմի տեղեկատվական գործողությունները համակարգված և խորքային եղան: Շատ անգամներ տարբեր լրատվամիջոցներով լուսաբանվեց, որ ադրբեջանական զինվորների գործողությունները նման են Իսլամական պետության ահաբեկիչների ձեռագրին: Այս քայլով հակառակորդը ասոցաց-

¹¹ Տե՛ս **Мартirosян С.** Армяно-азербайджанское противостояние в медиапространстве // http://www.noravank.am/rus/articles/detail.php?ELEMENT_ID=14593, 08.04.2016

¹² Տե՛ս В ходе боевых действий в соцсетях действовала целая армия азербайджанских фейков // http://www.yerkramas.org/article/102545/ekspert-v-xode-boevyx-dejstvij-socsetyax-dejstvovala-celaya-armiya-azerbajdzhanskix-fejkov?_utl_t=fb 06.04.2016

վեց ահաբեկիչների հետ, իսկ տեղեկատվական պատերազմում մեծ կշիռ ունի հակառակորդին երկարաժամկետ բացասական կերպարի վերագումը: Եթե համեմատենք ադրբեջանական մամուլի և սոցցանցերի քարոզչական մեթոդները, ապա դրանք հիմնականում կարճաժամկետ լսարանի վրա ազդուցություն թողնելու համար էին, իսկ հակառակորդին ահաբեկիչ-պետություն վերագրելը կարող է երկարաժամկետ պիտակ մնալ: Այսպես, կանադական «the rebel» հարթակում բլոգեր Ուիլյամ Հադրիանը, անդրադառնալով ադրբեջանական վայրագություններին, նշում է «Իսլամական պետության նման նրանք կայրեն հնադարյան քրիստոնեական եկեղեցիները, որպեսզի հերքեն հայերի պատմական ներկայությունը այնտեղ»¹³: Միաժամանակ, «Ալիս-բոնապետ», «խավիարային դիվանագիտություն» բառակապակցությունները սկսեցին ավելի շատ շրջանառվել տեղեկացված միջազգային լսարանի կողմից:

Հայկական կողմի համար ձեռքբերում էր այն, որ արծարծվեցին Ադրբեջանի տարածքում ապրող կովկասյան և իրանական ծագում ունեցող տեղաբնիկների հիմնախնդիրները. սոցցանցային լրահոսից հնարավոր եղավ պարզել, որ ադրբեջանի տված գոհերի թվում բավականին մեծ տոկոս են կազմում տեղաբնիկ ժողովուրդներից կովկասյան պարսիկները՝ թաթերը, իրանական ծագում ունեցող թալիշները, ինչպես նաև լեզգիները: Այս առումով հիշատակման արժանի է թաթական «Շիրվանի ազատագրության ճակատ» քաղաքական կազմակերպության հայտատարությունը, որ սեփական ժողովրդի զավակները չպետք է ենթարկվեն Բաքվի բռնապետական վարչակարգին, փոխարենը պետք է թողնեն արցախյան դիրքերը և վերադառնան իրենց բնակավայրեր:

Ամփոփելով հայկական լսարանում Ադրբեջանի տեղեկատվական գործողությունները՝ կարող ենք ասել, որ

- Ռազմական գործողությունների ժամանակ հակառակորդը տեղեկատվական դաշտում «ցանկալին որպես իրականություն» ներկայացրեց՝ ջանք չխնայելով հրահրելու լարվածություն հայության շարքերում,

- Ադրբեջանական քարոզչամեքենայի գերխնդիրն էր հայաստանյան լսարանին հասցնել այն թյուր ընկալումը, որ անհրաժեշտ է գնալ գիջումների, իսկ ընդդիմացումը կրեթի ակտիվ ռազմական գործողությունների,

- Հակառակ թշնամու ակնկալիքների՝ հայ հասարակությունը ոչ միայն խուճապի չմատնվեց, այլև՝ համախմբվեց, իսկ հայկական կողմի տեղեկատվական գործողությունները խորքային և արժանահավատ եղան, ինչի մասին փաստում են ոչ միայն հայ, այլև օտարերկրացի մասնագետները:

¹³ St u **Hadrian W.**, Armenia and Azerbaijan: The war you aren't hearing about, http://www.the rebel.media/armenia_and_azerbaijan_the_war_you_aren_t_hearing_about, 07.04. 2016.

Բանալի բառեր – Արցախ, հայկական կողմ, Ադրբեջան, տեղեկատվական քաղաքականություն, քարոզչություն, ռազմական գործողություններ, արտաքին լրատվական քարոզչություն

АЙК НАЗАРЯН – Информационная политика Азербайджана во время четырёхдневной апрельской войны. – В статье проанализированы главные направления азербайджанской информационной политики, связанной с апрельской войной 2016 г. Основой послужили материалы, опубликованные в СМИ и социальных сетях. Развязав военные действия, Азербайджан активизировал и пропагандистскую машину в попытках использовать внешнюю угрозу, чтобы заглушить возрастающее недовольство населения и отвлечь его внимание от офшорных скандалов, в которых была замешана семья Алиевых. Среди главных целей пропаганды – представить армян агрессорами, дискредитировать Арцах и, распространяя заведомую ложь, создать в Армении напряжённую обстановку. По отдельности разобрана информационная стратегия, направленная на внутреннюю и на армянскую аудиторию, а также на международное сообщество. Показано, как Азербайджан манипулирует недостоверными сведениями и необъективным анализом ситуации, чтобы выставить себя жертвой.

Ключевые слова: Арцах, армянская сторона, Азербайджан, пропаганда, информационная политика, военные действия, внешняя аудитория, внутренняя аудитория

HAYK NAZARYAN – Informational Politics of Azerbaijan in the 4-day War of April. – The article analyses the main directions of Azerbaijani information policy, based on mass media publications and information in social networks. Along with military operations, Azerbaijani propaganda was active in the internal audience showing that the resources it wasted for decades were not in vain: playing the external threat card, it prevented the growing discontent in the country and drew the attention of the society from Aliyevs' offshore affairs. Azerbaijan targeted the international community in order to present Armenia as an aggressor, undermine Artsakh's image and cause tensions in Armenia by disseminating false information. The article consists of several parts: Azerbaijani information policy in internal, international and Armenian audiences. The analysis of information flows shows that spreading disinformation, appearing as a "victim", circulation of unfavorable information flows by biased analysts are the basic tools of the Azerbaijani propaganda.

Key Words: Artsakh, Armenian side, Azerbaijan, informational politics, propaganda, military operations, outer audience, inner audience